

Dụ Chu Tỳ Tướng Hịch Văn

論諸裨將檄文

余常聞之。紀信以身代死而脫高帝。由平以背受戈而蔽昭王。豫讓吞炭而復主讐。中澗斷臂而起國難。敬德一小生也。奔翼太宗而得免。世充之國。果卿一遠臣也。口罵諫山而不從。逆賊之計。自古忠至義士以身殉國。何代無之。故使數子區區為免女子之態。徒死牖下。焉能名垂竹帛。與天地相為不朽哉。

汝等世為將種。不曉大義。徒聞其說。疑信相半。古先之事。姑置勿論。今余以泉隴之事言之。王公聖何人也。其裨將況尤主又何人也。以鉤魚鱗。頭斗大之賊。當蒙尊堂百萬之錢。使來之生靈。至今受賊骨將不即何人也。其裨將亦何人。骨殖痛於萬王之虐。蹶南詔於駝甸之嘆。使觀之者。長至今日。當居。

况余與汝等。生於種。據之秋。至於難難之際。竊見偽使往來。道途旁午。裨將為之寸舌。而墮辱朝庭。要犬羊之兄。撫而撫。微宰輔。托忽必烈之命。而索玉帛。以事為己之謀。求假雲南王之號。而當金雞。以竭有限之帑庫。譬猶以肉挖驢虎。寧能免遺後患也哉。

余嘗路營。忘食。中夜。撫枕。涕泗交頤。心竊如搗。常以未能食肉。獲虎茹肝。歎血為惜也。雖余之百身。膏於草野。余之十屍。裹於馬革。亦願為之。

汝等凡居門下。掌經兵權。無水者。則水之以水。無食者。則食之以食。官卒者。則遷其爵。祿薄者。則給其俸。水竹給舟。陸行給馬。廣之以兵。則生死同其所為。逃之在巖。則笑語同其所樂。其視公堅之為。猶裨將。况加之為副貳。亦乎下節。

汝等望視主尊。曾不為憂。身當國恥。曾不為愧。為邦國之將。傳主憂。而無念心。聽太常之樂。宴饗偽使。而無恥色。或關鷄以為樂。或賭博以為娛。或事田園以養其家。或戀妻子以私於己。修生產之策。而忘軍國之務。恣田獵之遊。而怠攻守之習。或甘美酒。或嗜淫聲。脫有衆難之起。來雄鷄之距。不足以穿膚甲。賭博之術。不

Dur thường văn chi: Kỳ Tín dĩ thân đại tử nhi thoát Cao Đế; Do Vu dĩ bồi thụ qua nhi tế Chiêu Vương. Dự Nhượng thốn thân nhi phục chủ thù; Thân Khoái đoạn tí nhi phó quốc nạn. Kính Đức nhất tiểu sinh dã, thân dực Thái Tông nhi đắc miễn Thế Sung chi vị; Cáo Khanh nhất viễn thân dã, khẩu mạ Lộc Sơn nhi bất tông nghịch tặc chi kế. Tự cổ trung thân nghĩa sĩ, dĩ thân tử quốc hà đại vô chi? Thiết sử sở tử khu khu vi nhi nữ tử chi thái, đồ tử dữ hạ, ô năng danh thùy trúc bạch, dữ thiên địa tương vi bất hủ tai!

Nhữ đẳng thế vi tướng chủng, bất hiểu văn nghĩa, kỳ văn kỳ thuyết, nghi tín tương bán. Cổ tiên chi sự cô trí vật luận. Kim dư dĩ Tông, Thát chi sự ngôn chi: Vương Công Kiên hà nhân dã? Kỳ tỳ tướng Nguyễn Văn Lập hựu hà nhân dã? Dĩ Điều Ngự tòa tòa đầu đại chi thành, đương Mông Kha đường đường bách vạn chi phong, sử Tông chi sinh linh chỉ kim thụ tử! Cốt Đãi Ngột Lang hà nhân dã? Kỳ tỳ tướng Xích Tu Tư hựu

hà nhân dã ? Mạo chương lệ ư vạn lý chi đồ, quệ Nam Chiêu ư sở tuần chi khoảnh, sử Thát chi quân trưởng chí kim lưu danh !

Huống dư dữ nhữ đẳng, sinh ư nhiều nhượng chi thu; trưởng ư gian nan chi tế. Thiết kiến nguy sứ vãng lai, đạo đồ bàng ngọc. Trạo hào ô chi thốn thiết nhi lãng nhục triều đình; ủy khuyến dương chi xích khu nhi cứ ngạo tể phụ. Thác Hốt Tất Liệt chi lệnh nhi sách ngọc bạch, dĩ sự vô dĩ chi tru cầu; giả Vân Nam Vương chi hiệu nhi khu kim ngân, dĩ kiệt hữu hạn chi thắng khổ. Thí do dĩ nhục đầu nổi hổ, ninh năng miễn di hậu hoạn dã tai ?

Dư thường lâm xan vong thực, trung dạ phủ chằm, thể tứ giao di, tâm phúc như đảo. Thường dĩ vị năng thực nhục tầm bì, như can âm huyết vi hận dã. Tuy dư chi bách thân, cao ư thảo dã; dư chi thiên thi, khóa ư mã cách, diệc nguyên vi chi.

Nhữ đẳng cửu cư môn hạ, chương ác binh quyền. Vô y giả tắc ý chi dĩ y; vô thực giả tắc tự chi dĩ thực. Quan ti giả tắc thiên kỳ tước; lộc bạc giả tắc cấp kỳ bổng. Thủy hành cấp chu; lục hành cấp mã. Ủy chi dĩ binh tắc sinh tử đồng kỳ sở vi; tiến chi tại tâm, tắc tiểu ngữ đồng kỳ sở lạc. Kỳ thị Công Kiên chi vi thiên tì, Ngột Lang chi vi phó nhị, diệc vị hạ nhĩ.

.....

Hịch Tướng Sĩ

a thường nghe: Kỷ Tín đem mình chết thay, cứu thoát cho Cao Đế; Do Vu chia lưng chịu giáo, che chở cho Chiêu Vương; Dự Nhượng nuốt than, báo thù cho chủ; Thân Khoái chặt tay để cứu nạn cho nước. Kính Đức một chàng tuổi trẻ, thân phò Thái Tông thoát khỏi vòng vây Thái Sung; Cảo Khanh một bầy tôi xa, miệng mắng Lộc Sơn, không theo mưu kế nghịch tặc. Từ xưa các bậc trung thần nghĩa sĩ, bỏ mình vì nước, đời nào chẳng có ? Ví thử mấy người đó cứ khư khư theo thói nữ thường tình thì cũng đến chết hoai ở xó cửa, sao có thể lưu danh sử sách cùng trời đất muôn đời bất hủ được ?

Các người vốn dòng võ tướng, không hiểu văn nghĩa, nghe những chuyện ấy nửa tin nửa ngờ. Thôi việc đời trước hẵng tạm không bàn. Nay ta lấy chuyện Tống, Nguyên mà nói: Vương Công Kiên là người thế nào ? Nguyễn Văn Lập, tỳ tướng của ông lại là người thế nào ? Vậy mà đem thành Điếu Ngự nhỏ tày cái đầu đương đầu với quân Mông Kha đường đường trăm vạn, khiến cho sinh linh nhà Tống đến nay còn đội ơn sâu ! Cốt Đãi Ngột Lang là người thế nào ? Xích Tu Tư tỳ tướng của ông lại là người thế nào ? Vậy mà xông vào chôn lam chướng xa xôi muôn dặm đánh quý quân Nam Chiêu trong khoảng vài tuần, khiến cho quân trưởng người Thát đến nay còn lưu tiếng tốt !

Huống chi, ta cùng các người sinh ra phải thời loạn lạc, lớn lên gặp buổi gian nan. Lén nhìn sứ nguy đi lại nghênh ngang ngoài đường, uốn tắc lưỡi cú điều mà lãng nhục triều đình; đem tấm thân dê chó mà khinh rẻ tổ phụ. Ý mệnh Hốt Tất Liệt mà đòi ngọc lụa để phụng sự lòng tham khôn cùng; khoác hiệu Vân Nam

Vương mà hạch bạc vàng, để vết kiệt của kho có hạn. Thật khác nào đem thịt ném cho hổ đói, tránh sao khỏi tai họa về sau.

Ta thường tới bữa quên ăn, nửa đêm vỗ gối, ruột đau như cắt, nước mắt đầm đìa; chỉ giận chưa thể xả thịt, lột da, ăn gan, uống máu quân thù; dẫu cho trăm thân ta phơi ngoài nội cỏ, nghìn thầy ta bọc trong da ngựa, cũng nguyện xin làm.

Các người ở lâu dưới trướng, nắm giữ binh quyền, không có mặc thì ta cho áo; không có ăn thì ta cho cơm. Quan thấp thì ta thăng tước; lộc ít thì ta cấp lương. Đi thủy thì ta cho thuyền; đi bộ thì ta cho ngựa. Lâm trận mặc thì cùng nhau sống chết; được nhân hạ thì cùng nhau vui cười. So với Công Kiên đãi kẻ tỳ tướng, Ngột Lang đãi người phụ tá, nào có kém gì?

Nay các người ngồi nhìn chủ nhục mà không biết lo; thân chịu quốc sỉ mà không biết thẹn. Làm tướng triều đình đứng hầu quân man mà không biết tức; nghe nhạc thái thường đãi yến sứ ngụy mà không biết căm. Có kẻ lấy việc chơi gà làm vui; có kẻ lấy việc cờ bạc làm thích. Có kẻ chăm lo vườn ruộng để cung phụng gia đình; có kẻ quyến luyến vợ con để thỏa lòng vị kỷ. Có kẻ tính đường sản nghiệp mà quên việc nước; có kẻ ham trò săn bắn mà trễ việc quân. Có kẻ thích rượu ngon; có kẻ mê giọng nhảm. Nếu bất chợt có giặc Mông Thát tràn sang thì cựa gà trống không đủ đâm thủng áo giáp của giặc; mẹo cờ bạc không đủ thi hành mưu lược nhà binh. Vườn ruộng nhiều không chuộc nổi tấm thân ngàn vàng; vợ con bận không ích gì cho việc quân quốc. Tiền của dẫu lắm không mua được đầu giặc; chó săn tuy hay không đuổi được quân thù. Chén rượu ngọt ngon không làm giặc say chết; giọng hát réo rắt không làm giặc điếc tai. Lúc bấy giờ chúa tôi nhà ta đều bị bắt, đau xót biết chừng nào ! Chẳng những thái ấp của ta không còn mà bỗng lộc các người cũng thuộc về tay kẻ khác; chẳng những gia quyến của ta bị đuổi mà vợ con các người cũng bị kẻ khác bắt đi; chẳng những xã tắc tổ tông ta bị kẻ khác giày xéo mà phần mộ cha ông các người cũng bị kẻ khác bới đào; chẳng những thân ta kiếp này chịu nhục đến trăm năm sau tiếng nhơ khôn rửa, tên xấu còn lưu, mà gia thanh các người cũng không khỏi mang danh là tướng bại trận. Lúc bấy giờ, dẫu các người muốn vui chơi thỏa thích, phỏng có được chăng ?

Nay ta bảo thật các người: nên lấy việc "đặt mìn lửa dưới đồng cùi nỏ" làm nguy; nên lấy điều "kiềm canh nóng mà thổi rau nguội" làm sợ. Phải huấn luyện quân sĩ, tập dượt cung tên, khiến cho ai nấy đều giỏi như Bàng Mông, mọi người đều tài như Hậu Nghệ, có thể bêu đầu Hốt Tất Liệt dưới cửa khuyết, làm rửa thịt Vân Nam Vương ở Cảo Nhại. Như thế chẳng những thái ấp của ta mãi mãi vững bền mà bỗng lộc các người cũng suốt đời tận hưởng; chẳng những gia thuộc ta được ấm êm giường nệm, mà vợ con các người cũng trăm tuổi sum vầy; chẳng những tông miếu ta được hương khói nghìn thu mà tổ tiên các người cũng được bốn mùa thờ cúng; chẳng những thân ta kiếp này thỏa chí, mà đến các người, trăm đời sau còn để tiếng thơm; chẳng những thụy hiệu ta không hề mai một, mà tên họ các người cũng sử sách lưu truyền. Lúc bấy giờ, dẫu các người không muốn vui chơi, phỏng có được không ?

Nay ta chọn lọc binh pháp các nhà hợp thành một tuyển, gọi là Binh Thư Yếu Lược. Nếu các người biết chuyên tập sách này, theo lời ta dạy bảo, thì trọn đời là thần tử; nhược bằng khinh bỏ sách này, trái lời ta dạy bảo thì trọn đời là nghịch thù.

Vì sao vậy ? Giặc Mông Thát với ta là kẻ thù không đội trời chung, mà các người cứ điềm nhiên không muốn rửa nhục, không lo trừ hung, lại không dạy quân sĩ, chẳng khác nào quay mũi giáo mà xin đầu hàng, giơ tay không mà chịu thua giặc. Nếu vậy, rồi đây, sau khi dẹp yên nghịch tặc, để thẹn muôn đời, há còn mặt mũi nào đứng trong cõi trời che đất chỡ này nữa ?

Cho nên ta viết bài hịch này để các người hiểu rõ bụng ta.

-- Huệ Chi

Chú thích

Kỷ Tín: tướng của Hán Cao Tổ Lưu Bang. Khi Lưu Bang bị Hạng Vũ vây ở Huỳnh Dương, Kỷ Tín giả làm Hán Cao Tổ ra hàng, bị Hạng Vũ thiêu chết. Hán Cao Tổ nhờ thế mới thoát được.

Do Vu: tướng của Sở Chiêu Vương thời Xuân Thu. Theo Tả Truyện, Sở Chiêu Vương bị nước Ngô đánh phải lánh sang phương Đông, một đêm bị cướp vây đánh. Do Vu đã chia lưng ra đỡ giáo cho vua mình.

Dự Nhượng: gia thần của Trí Bá thời Chiến Quốc. Trí Bá bị Triệu Tương Tử giết, Dự Nhượng bèn nuốt than cho khác giọng đi, giả làm hành khất, mưu giết Tương Tử để báo thù cho chủ.

Thân Khoái: quan giữ ao cá của Tề Trang Công thời Xuân Thu. Trang Công bị Thôi Trữ giết, Thân Khoái bèn chết theo chủ.

Kính Đức: tức Uất Trì Cung đời Đường. Khi Đường Thái Tông (bấy giờ còn là Tàn Vương Lý Thế Dân) bị Vương Thế Sung vây, ông đã lấy mình che chở, hộ vệ cho Thái Tông chạy thoát.

Cảo Khanh: họ Nhan, một bề tôi trung của nhà Đường. Khi An Lộc Sơn nổi loạn, đánh đuổi Đường Huyền Tông và Dương Quý Phi, ông đã cả gan chửi mắng An Lộc Sơn và bị cắt lưỡi.

Vương Công Kiên: tướng tài nhà Tống, giữ Hợp Châu, lãnh đạo quân dân Tống cầm cự với quân Mông Cổ do Mông Kha chỉ huy ở núi Điều Ngự suốt bốn tháng trời. Mông Kha cuối cùng bị loạn tên chết, quân Mông Cổ đành phải rút lui.

Điều Ngự: tên ngọn núi hiểm trở ở Tứ Xuyên, ba mặt nhìn xuống sông. Đồi Tổng, Dư Giới đắp thành ở đó.

Mông Kha: tức Mongka, anh của Nguyên Thế Tổ Hốt Tất Liệt, làm Đại Hãn Mông Cổ từ năm 1251. Mông Kha trực tiếp chỉ huy cuộc viễn chinh sang Trung Quốc và các nước phía Đông. Ông bị tử trận năm 1259 dưới chân thành Điều Ngự trong cuộc vây hãm đội quân Tống do Vương Công Kiên chỉ huy.

Cốt Đãi Ngột Lang: tức Uriyangqadai, tướng giỏi của Mông Cổ, con của viên tướng nổi tiếng Subutai. Cốt Đãi Ngột Lang nhận lệnh của Mông Kha, cùng Hốt Tất Liệt đánh chiếm nước Nam Chiếu. Cốt Đãi Ngột Lang cũng là viên tướng chỉ huy đạo quân Mông Cổ xâm lược Đại Việt lần thứ nhất (1258).

Xích Tu Tư: chép Xích theo Hoàng Việt Văn Tuyền. Đại Việt Sử Ký Toàn Thư chép Cân. Hai chữ gần giống nhau, không biết quyền nào chép nhầm. Hiện nay, chưa có tài liệu nào nói gì về viên tướng này, và việc khôi phục lại tên Mông Cổ từ Hán tự cũng không phải là chuyện đơn giản.

Nam Chiếu: nước nhỏ nằm ở khoảng giữa tỉnh Tứ Xuyên và Vân Nam ngày nay; thủ đô là Đại Lý, thuộc Vân Nam.

Hốt Tất Liệt: tức Qubilai, em ruột và là tướng của Mông Kha. Sau khi Mông Kha tử trận ở Điều Ngự, Hốt Tất Liệt tự xưng làm Đại Hãn ở Khai Bình, khiến xảy ra cuộc nội chiến tranh giành ngôi báu với em ruột là Ariq-Buka. Năm 1264, Ariq-Buka đầu hàng, Hốt Tất Liệt bèn dời đô về Yên Kinh (tức Bắc Kinh ngày nay), xưng Nguyên Thế Tổ, lập nên nhà Nguyên.

Vân Nam Vương: tức Hugaci hay Thoát Hoan, con ruột Hốt Tất Liệt, được phong làm Vân Nam Vương năm 1267 với nhiệm vụ khống chế các dân tộc thiểu số vùng này cũng như mở rộng biên cương nhà Nguyên về phía Nam. Thoát Hoan là người chỉ huy quân Nguyên xâm lược Đại Việt lần thứ hai năm 1285 và lần thứ ba năm 1287-1288.

nghe thấy ta bọc trong da ngựa: điển tích lấy từ câu nói của viên tướng khét tiếng Mã Viện đòi Hán chép trong Hậu Hán Thư -- Đại trượng phu dương tử u cương trường, dĩ mã cách khỏa thi nhĩ. Bậc đại trượng phu nên chết ở giữa chiến trường, lấy da ngựa mà bọc thân.

thái thường: tên loại nhạc triều đình dùng trong những buổi tế lễ quan trọng ở tông miếu. Bấy giờ là thời kỳ ngoại giao căng thẳng giữa ta và quân Nguyên, trong những buổi yến tiệc tiếp sứ Nguyên, triều đình nhà Trần nhiều khi phải buộc dùng đến nhạc thái thường để mua vui cho sứ giả. Trần Quốc Tuấn xem đó là một điều nhục nhã.

thái ấp: phần đất vua Trần phong cho các vương hầu.

đặt môi lửa dưới đồng củi nỏ: từ câu văn trong Hán Thư -- phù bão hỏa, thổ chi tích tân chi hạ nhi tầm kỳ thượng, hỏa vị cập nhiên nhân vị chi an. Ôm môi lửa, đặt dưới đồng củi rồi nằm lên trên, lửa chưa kịp cháy vẫn cho là yên.

kiêng canh nóng mà thổi rau nguội: xuất xứ từ một câu văn trong Sở Từ -- trừng ư canh nhi xuy tê hề. Người bị bỏng vì canh nóng, trong lòng đã e sợ sẵn, dù gặp rau nguội đi nữa, cũng vẫn thổi như thường.

Bàng Mông: danh tướng đời nhà Hạ, có tài bắn cung trăm phát trăm trúng.

Hậu Nghệ: một nhân vật bắn cung giỏi nữa trong thần thoại Trung Quốc.

Cảo Nhai: nơi trú ngụ của các vua chư hầu khi vào châu vua Hán ở Trường An.

mãi mãi vững bền: nguyên văn chữ Hán là vĩnh vi thanh chiên. Sách Thế Thuyết chép chuyện Vương Tử Kính đêm nằm ngủ thấy bọn trộm vào nhà "sạch sành sanh vét" mọi vật. Ông từ tốn bảo chúng rằng: cái nệm xanh (thanh chiên) này là đồ cũ của nhà ta, các người làm ơn để lại. Tác giả dùng điển tích này để chỉ những của cải được lưu truyền từ đời này sang đời khác.

Bình Thư Yếu Lược: tức Bình Gia Diệu Lý Yếu Lược, nay đã thất truyền. Tác phẩm với đầu đề tương tự được lưu truyền hiện nay không phải là văn bản thực thụ, trong đó có vài đoạn chép các trận đánh thời Lê Nguyễn sau này.

đẹp yên nghịch tặc: nguyên văn chữ Hán là bình lỗ chi hậu Các dịch giả Dương Quảng Hàm, Trần Trọng Kim đoán Bình Lỗ là tên đất ở đâu đó vùng Phù Lỗ thuộc tỉnh Vĩnh Phú ngày nay. Ở đây, chúng tôi theo Ngô Tất Tố và Phan Kế Bính dịch thoát là bình định nghịch tặc nói chung.

Tài liệu tham khảo

Thơ Văn Lý Trần, tập I, NXB Khoa Học Xã Hội, 1977.

Đại Việt Sử Ký Toàn Thư, NXB Khoa Học Xã Hội, 1993, theo một bản khắc năm Chính Hòa thứ 18 (1697).

Việt Nam Văn Học Sử Yếu, Dương Quảng Hàm.

Việt Nam Sử Lược, Trần Trọng Kim.